Contents lists available at Red & River Publications

Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi

Dergi Anasayfası: www.rrpubs.com/index.php/ijoess

Research Article/Araştırma Makalesi

Cumhuriyet Dönemi'nde yazılmış tam manzum Kur'an-ı Kerim mealleri

Fatih Ramazan Süer[1]*

[1] *Türk İslam Edebiyatı Bölümü, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 58050, Türkiye*

Öz

Sözlük anlamı toplamak, okumak ve bir bilgiyi zihinde muhafaza etmek olan Kur'an, Allah'ın Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed'e vahyettiği mucizevî bir kitaptır. Bütün insanlığa son ilahî kitap olarak indirilen bu muciz kelâmın dili Arapçadır. Kur'an-ı Kerim'in bu nitelikleri onun farklı lisanlara çevrilmesini zorunlu kılmış ve böylelikle İslam dininin kutsal kitabı pek çok dile çevrilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in çevrildiği kadim lisanlardan biri Türkçedir. Kur'an'ın Türkçeye tercüme edilme faaliyetleri Türklerin Karahanlılar Dönemi'nde İslâmiyet'i kabul etmeleriyle başlamış ve bu faaliyetler Selçuklu, Osmanlı, Cumhuriyet dönemlerinde inkıtaya uğramadan devam etmiştir. Bu uzun zaman diliminde çeşitli şekillerde yapılmış yüzlerce Kur'an tercümesi bulunmaktadır. İslamî ilim dallarından daha çok tefsir alanını ilgilendiren söz konusu tercüme çeşitleri içerisinde yer alan satır altı ve manzum Kur'an tercümeleri konunun edebî sahada da işlenmesini gerekli kılmıştır. Özellikle Türk edebiyatının ilk dönemlerine ait satır altı Kur'an tercümeleri ve sonraki dönemlerin ürünleri olan kısmî ve tam manzum Kur'an tercümeleri Türk dili ve edebiyatı tarihi açısından son derece önem arz etmektedir. Bu makalede genel olarak Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye tercüme faaliyetleri üzerinde durulacak ve Cumhuriyet Dönemi'ne ait yedi tam manzum Kur'an tercümesi/meali hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi, tam manzum Kur'an-ı Kerim mealleri, Türkçe Kur'an-ı Kerim tercümeleri

Full verse-form translations of the Quran written in the Republican Period

Abstract

The Quran, whose lexical meanings include to gather, to read and to preserve knowledge in the mind is the miraculous speech revealed by Allah to the Muhammad, through the angel Gabriel. This miraculous word, which was revealed as the final divine book for all humanity, is in the Arabic language. These fundamental characteristics of the Quran have made its translation into other languages a necessity and as a result, the holy book of Islam has been translated into many languages. One of the oldest languages into which the Quran has been translated is Turkish. The activity of translating the Quran into Turkish began with the conversion of the Turks to Islam during the Karakhanid Period and continued without interruption throughout the Seljuk, Ottoman and Republican eras. Over this long span of time, hundreds of Quran translations in various forms have been produced. Among these types of translation -mostly related to the field of tafsir within Islamic sciences- interlinear (word-for-word) and verse-form translations have also made it necessary to treat the subject from a literary perspective. Especially interlinear Quran translations from the early periods of Turkish literature and the partial or complete verse-form translations of later periods hold great importance in terms of the history of the Turkish language and literature. This article will focus on the activities concerning the translation of the Quran into Turkish and will provide information about seven complete verse-form translations produced during the Republican Period.

Keywords: *Full verse translations of the Quran, Republican Period, Turkish translations of the Quran*

GİRİŞ

Bu çalışmanın temel amacı, Türk İslâm Edebiyatı sahasında kaleme alınmış tam manzum Kur'an-ı Kerim meallerini tespit etmek, tanıtmak ve yapısal-biçimsel özellikleri bakımından incelemektir. Kur'an-ı Kerim'in anlamını aktarmaya yönelik faaliyetler, tarih boyunca farklı yöntem ve üsluplarla ortaya konulmuş; bu süreçte nesir meallerin yanı sıra manzum mealler de dikkat çekici bir ifade biçimi olarak varlık göstermiştir. Özellikle Cumhuriyet sonrası dönemde kaleme alınan bu manzum mealler, sahada benzer örneklerin sınırlı olması bakımından ayrı bir önem taşımaktadır. Şiirin estetik imkânlarından yararlanarak ilahî kelâmın anlamını daha etkileyici ve akılda kalıcı bir biçimde sunmayı amaçlayan bu eserler, aynı zamanda okuyucuyu meal okumaya teşvik eden bir işlev de üstlenmiştir. Bununla birlikte söz konusu çalışmaların büyük bir kısmının müellifleri tarafından sınırlı imkânlarla yayımlanmış olması, bu eserlerin geniş okuyucu kitlelerine ulaşmasını engellemiş hatta edebiyat başta olmak üzere ilgili ilim çevrelerinde dahi yeterince tanınmamasına yol açmıştır. Bu durum hem Türk İslâm Edebiyatı tarihi hem de Kur'an meali çalışmaları açısından önemli bir boşluğa işaret etmektedir. Bu noktada çalışmanın

*Corresponding author/Sorumlu Yazar

E-mail address/E-posta adresi: fatihramazansuer@cumhuriyet.edu.tr (Süer F R)

https://doi.org/10.70736/ijoess.2351
Received/Gönderim 11 January 2026; Received in revised form/Düzeltme 21 April 2026; Accepted/Kabul 4 June 2026
Available online/Çevrimiçi Erişim 25 June 2026
e-ISSN: 2146-1961/ ©2026 Yazarlar. Lisans Sahibi: Red & River Publications, Rize, Türkiye.
Bu makale, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY 4.0) hüküm ve koşulları kapsamında dağıtılan açık erişimli bir eserdir.

problematiği; "Türk İslâm Edebiyatı sahasında kaleme alınmış tam manzum Kur'an mealleri nelerdir, bu eserler hangi özelliklere sahiptir, eserlerde kullanılan nazım biçimleri, dil ve üslup özellikleri nelerdir?" soruları etrafında şekillenmektedir.

Sözlük anlamı toplamak, okumak ve bir bilgiyi zihinde muhafaza etmek olan Kur'an, Allah'ın Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed'e vahyettiği mucizevi bir kitaptır. Okunmasıyla ibadet edilen bu mucizevi kitabın nüzulü, Hz. Muhammed 40 yaşında iken Cebrail (as) vasıtasıyla gerçekleşmeye başlamış ve 23 yılda tamamlanmıştır (Birışık, 2002: s. 383).

Evrensel bir özelliği bulunan Kur'an'ın Arapça oluşu onun lâyıkıyla anlaşılmasını temin için Arapça dışındaki dillere tercüme edilmesini zorunlu kılmıştır. Ancak Kur'an-ı Kerim'in farklı dillere çevrilmesi bir problem olarak görülmüş ve bu probleme iki farklı şekilde cevap verilmiştir. Bu konuda görüş sunanlardan bazıları Kur'an-ı Kerim'in tercüme edilmesini gereksiz; bazıları ise zaruret olarak görmüştür. Bu hususu gereksiz görenlerin hareket noktası Kur'an'ı farklı dillere çevirmenin tahrif ve tebdile sebep olacağı endişesidir. Kur'an-ı Kerim'in farklı lisanlara tercümesini zarurî görenlerin temel iddiası ise bütün insanlara rehber olarak gönderilen Kitap'ın insanlar tarafından anlaşılabilmesinin ancak tercüme ile mümkün olabileceğidir (Aydar, 1996: s. 83; Keskioğlu, 2014: s. 59; Durmuş, 2021: s. 59).

Kur'an'ın ilk tercümesinin asr-ı saadete kadar uzandığını söylemek mümkündür. Hz. Muhammed, Kur'an'ı tebliğ ederken tercümeyi kullanmamıştır; ancak Selman-ı Farisî'nin, Hz. Muhammed'in onayını aldıktan sonra, Fâtiha suresini, Farsçaya tercüme ettiği ve Farisîlerin namazda bu tercümeyi okuduğu nakledilmektedir. Buna ilave olarak Hz. Muhammed, Bizans kralı Heraklius'a, Habeş kralı Necaşî'ye, İran şahı Kisrâ'ya ve Mısır hükümdarı Mukavkıs'a gönderdiği İslâm'a davet mektuplarında ayetlere yer vermiştir. Mektuplara yazılan bu ayetler ya hükümdarların hizmetinde çalışan tercümanlarca ya da Hz. Peygamber tarafından gönderildiği ülkenin diline vâkıf elçilerce tercüme edilmiştir. Böylelikle hem mektupların içeriği hem de ayetlerin mesajının anlaşılması sağlanmıştır (Günay, 2016: s. 55; Durmuş, 2021: s. 96).

Tarihî kayıtlara göre Kur'an-ı Kerim'in gayrî resmî çevrildiği ilk hedef dil Berbericedir. (Tercüme tarihi: 745) Bunu, Musa b. Seyyâr es-Savârî'nin 873'lerde talebelerine yönelik Farsça tefsiri/tercümesi ve 883'lerde Hintçeye tercümesi izlemiştir. Kur'an-ı Kerim'in bir bütün olarak ilk tercümesi ise Samanoğulları emiri Mansûr b. Nûh'un emriyle 961-976 yıllarında, *Taberî Tefsiri*'nin *(Camiu'l-Beyân)* özetiyle birlikte yapılan Farsça tercümedir (Günay, 2016: s. 66). Faaliyetlerinde ilmî gayretlere destek verdiği bilinen Mansûr b. Nûh, önce Bağdat'taki âlimlere *Taberî Tefsiri*'ni hazırlatır; fakat bu tefsirin Arap olmayan Müslümanlarca okunup anlaşılmasının zorluğu sebebiyle eseri, Kur'an tercümesiyle beraber, içerisinde Türk asıllı âlimlerin de bulunduğu bir heyete muhtasar olarak tercüme ettirir. Bu tercümenin en önemli özelliği günümüze ulaşarak hakkında bilgi sahibi olunan en eski çeviri olmasıdır. Satır arası tercüme yöntemiyle kaleme alınan bu eserin bir diğer mühim özelliği Kur'an'ın Türkçe çevirileri için kaynak ve model teşkil etmesidir (Aydar, 1996: s. 96).

Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye çevrilmesinde ilk faaliyetler

Kur'an-ı Kerim'in çevrildiği en eski dillerden biri Türkçedir. Türkler, IX. yüzyıl itibariyle İslâm'ı kabul etmeye başlamış ve bu dinin kutsal kitabı ile tanışmışlardır. Uygurlar döneminden itibaren kabul ettikleri dinlerin kutsal metinlerini kendi lisanlarına çeviren Türk milleti, Kur'an'ı da ilk andan itibaren Türkçeye tercüme etmeye başlamışlardır. Türklerin, İslâmiyet'i devlet dini olarak kabul etmeleri Karahanlılar Dönemi'nde olmuştur. İslâm'ın kabul edilmesi dolayısıyla tabiî olarak Kur'an-ı Kerim'i anlamak, öğrenmek ve öğretmek için Kur'an'ın Türkçeye çevrilmesi zarurî olmuştur. Bu bağlamda Türkçe ilk Kur'an tercümesi Türklerin İslâm'ı kabul etmelerinden sonra da bir müddet kullanılan Uygur alfabesiyle yapılmıştır (Aydar, 2004: s. 145).

Türkçede ilk Kur'an tercümesi, satır altı tercüme yöntemiyle yapılmıştır. Anadolu'ya, Moğollarla gelen Harezmli ve Horasanlı bilginlerin getirdiği düşünülen satır altı tercüme geleneğinde çeviriler, her yabancı sözcüğün altına o kelimenin Türkçesi yazılarak yapılır. Bu tercüme usulünde cümle yapısında ve sözcüklerin dizilişinde Türk dil kurallarına riayet edilmez. İfade ve üslupta da Türk mantık ve ifade tarzı dikkate alınmaz. Önemli olan Arapça diziliştir. Her ne kadar bu tarzın menfî tarafları olsa da satır altı tercüme usulüyle hem Türk milletinin Kur'an'ı anlaması sağlanmış hem de Türkçenin sahip olduğu ifade gücü ve zengin kelime hazinesi ortaya konulmuştur (Kök, 2004: s. XV).

Türkçeye ilk olarak XI. asırda tercüme edildiği düşünülen Kur'an-ı Kerim'in ilerleyen zamanlarda, Doğu Türkçesine ve Batı Türkçesine birçok çevirisi yapılmıştır. Tespitlere göre XII-XIV. asırlar arasında Kur'an'ın Doğu Türkçesiyle yapılmış sekiz tercümesi bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in Batı Türkçesiyle yapılmış tercümeleri, Doğu Türkçesiyle yapılanlara göre oldukça zengindir (Kara, 1993: s. 29; Yıldırım, 2019: s. 875). Selçuklu Devleti'nin dağılmasından sonra kurulan beylikler devrinde yapılmaya başlanan ilk tercümelerde, Kur'an-ı Kerim'in bütünü değil; Fâtihâ, Yâsîn, Tebâreke, İhlas gibi bazı surelerin ve seçilen birkaç surenin tercüme ve tefsirlerinin yapılması söz konusudur. Bu tefsirler içerisinde yazılış tarihi en eski olduğu bilinen eser Muslihuddin Mustafa bin Mehmed'in 1333 yılında yazmış olduğu ve Orhan Bey'in oğullarından Süleyman Paşa'ya veya I. Murad'a sunduğu rivayet edilen Tebâreke tefsiridir (Yılmaz, 2012: s. 45). Batı Türkçesiyle Kur'an'ın tamamına yönelik çeviriler ise XIV. asrın sonlarına doğru başlamıştır (Aydar, 2004: s. 147).

Kur'an-ı Kerim'in manzum meal/tercümeleri

Mana, mefhum ve eksiltme anlamlarına gelen meal sözcüğünün ıstılahî anlamı, sözlük anlamlarından "Bir şeyi eksiltmek, noksan olmak" anlamıyla irtibatlandırılarak "Bir sözün manasını her yönüyle değil de biraz noksanıyla ifade etmek." şeklinde yapılmıştır. Buradan mülhem Kur'an'ın hiçbir lisana tam ve mükemmel bir tercümesi yapılamayacağı için Kur'an tercümelerine "meal" denmesi uygun bulunmuştur. Türk müellif ve mütercimlerinin kalemlerinde "meal" sözcüğünün terimleşmesi 1925 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kur'an-ı Kerim'in Türkçe tefsirinin Elmalılı M. Hamdi Yazır'a tevdi edilmesinden sonra

olmuştur. Nitekim M. Hamdi Yazır'ın kaleme aldığı ve daha çok *Hak Dini Kur'an Dili* adıyla bilinen eserin diğer ismi *Yeni Meâlli Türkçe Tefsir*'dir. M. Hamdi Yazır'ın, dönemin çeşitli olaylarının etkisi neticesinde eserine "meal" adını vermesinden sonra artık Kur'an-ı Kerim tercümelerine meal denilmesi teamül hâlini almıştır (Durmuş, 2021: s. 46-47).

Türkler, İslâmiyet'i kabul ettikten yaklaşık bir asır sonra Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye tercüme etmeye başlamış ve Kur'an ile başlattıkları münasebetlerini sürekli devam ettirmişlerdir. İlk olarak satıraltı tercümelerle başlayan bu faaliyetler, zamanla yerini tefsirlere bırakmıştır. Gerek Selçuklularda gerek Osmanlılarda eğitim dilinin Arapça oluşu Türk müfessirlerce yapılan ilk Kur'an tercümelerinin de Arapça olmasını beraberinde getirmiştir. En eski dönemlerden itibaren Kur'an'ı, Arapça olarak tefsir eden ve ünü tüm İslâm âleminde yayılmış bulunan pek çok Türk müfessir bulunmaktadır. Tespit edilebildiği kadarıyla Türk kökenli olup Kur'an-ı Kerim'i bir bütün hâlinde tefsir eden ilk müfessir Maturidiyye mezhebinin kurucusu, *Tevîlâtu'l-Kur'ân* adlı eserin müellifi Ebû Mansur Muhammed el-Maturidî'dir. Çok yönlü bir âlim olan Ebu'l-Leys es-Semerkandî ise Türk kökenli ilk müfessirlerden bir diğeridir. Semerkandî'nin Türkçeye de çevrilen *Tefsirü'l-Kur'ân (Tefsiru Ebi'l-Leys es-Semerkandî)* adındaki eseri hayli şöhret bulmuştur (Aydar, 1999: s. 168-170).

Türk müfessirler, Cumhuriyet Dönemi'ne kadar Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak tefsir etmeyi tercih etmişlerdir. Buna karşılık Osmanlı Devleti'nin 1839'da ilan ettiği Tanzimat Fermanı ile birlikte "Türkçecilik" hareketi hız kazanmış ve böylelikle Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye yapılan çevirileri artmış ve Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar geçen süre içerisinde Kur'an'ın birçok Türkçe tercümesi ve tefsiri kaleme alınmıştır (Gümüş, 2012: s. 25-40). Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye tercüme ve tefsir edilmesi, dinî bir faaliyet olmanın yanı sıra Türk edebiyatında Kur'an kaynaklı kültürel ve estetik unsurların gelişmesine de zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Türklerin İslâmiyet'i kabulüyle birlikte Kur'an, Türk toplumunun düşünce dünyasını, kültürel yapısını ve edebî zevkini şekillendiren unsurlardan biri olmuştur. Bu süreçte Kur'an yalnızca tefsir ve meâl geleneği içerisinde değil; çeşitli dinî-edebî türler aracılığıyla Türk edebiyatına nüfuz etmiştir. Böylelikle Kur'an'dan yapılan iktibaslar, Kur'an kaynaklı kıssalar ve kavramlar Türk İslâm Edebiyatının temel kaynaklarından biri hâline gelmiştir (Uzun, 2001: s. 21-28; Güngör, 2007: s. 178-188; Yekbaş, 2010: s. 199-232). Kur'an'ın Türk kültür ve edebiyatı üzerindeki bu belirleyici etkisi, edebiyat tarihçileri tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. Misal olarak Agâh Sırrı Levend bu konuda şöyle demektedir: *"Eski metinlerde hemen hiçbir sayfa yoktur ki içinde Kur'an'dan bir ayet, Peygamber'in hadisinden bir cümle bulunmasın ve düşünceler bunlara bağlanmış olmasın. Tefsir, kelâm, fıkıh gibi İslâmî bilimler kültürün dayanağıdır"* (Levend, 2008: s. 24). Nihad Sâmi Banarlı ise bu hususta şöyle demektedir: "*Bu edebiyatın ilim ve fikir kaynağı başlangıçta tamamıyla Kur'an'dır. Devrin ilim ve tefekkür hayatı da esasen aynı kaynaktan nemâlanmıştır"* (Banarlı, 1998: s. 102).

Kur'an-ı Kerim, bilhassa klasik Türk edebiyatının konusunu zenginleştirmiş ve bazı türlerin ortaya çıkışına kaynaklık etmiştir. Bunun yanı sıra klasik Türk edebiyatının diğer kaynakları arasında yer alan sünnet-i seniyye, peygamber kıssaları ve tasavvuf da yine Kur'an ile yakından ilgilidir. Bu kaynakların tamamı Türk edebiyatında manzum/mensur olarak kaleme alınmış eserlere hem malzeme temin etmiş hem de eserlerin muhtevalarını zenginleştirmiştir. Öyle ki İslamiyet sonrası Türk edebiyatının en eski metinleri olan *Kutadgu Bilig*'de ve *Atebetü'l-Hakâyık*'ta ayet ve hadislere yer verilmesi Kur'an ve sünnetin ilk andan itibaren Türk edebiyatına kaynaklığını göstermektedir (Uzun, 2002: s. 414-415).

Kur'an-ı Kerim'in hem söyleyişindeki mükemmellik hem icâzı hem de muhtevası geçmişten günümüze şairleri hep derinden etkilemiştir. Bu etkilenme neticesinde lafzen veya mânen yapılan iktibaslarla pek çok ayet-i kerime manzumelerde yerini almış ve daha da önemlisi Kur'an-ı Kerim ile ilgili satır altı Kur'an tercümeleri, manzum meal/tefsirler, kırk ayet, ayetleme, besmelenâme, Kur'an falları, tecvidnâme ve süveri'l-Kur'an adlı müstakil türler ortaya çıkmıştır.

Bu türlerden biri olan manzum meallerin Türk edebiyatındaki ilk örnekleri kısmî mealler olarak görülmektedir (Taş, 2015b: s. 101-121). Söz konusu bu mealler, bazı dinî-ahlâkî mesnevilerin münderecâtında[2] yer almakla birlikte müstakil olarak kaleme alınmış örnekleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda Türk edebiyatında kaleme alınmış müstakil kısmî manzum meallerin ilki; XV. yüzyıl şairlerinden Hatiboğlu'na ait 3901 beyitten müteşekkil *Letâyifnâme* adlı eserdir (Sevinçli, 2007). Mülk suresinin meal ve tefsirini içeren *Letâyifnâme*, Muslihuddin Muhammed'in Arapça mensur *Sûre-i Mülk Tefsiri*'nin Türkçeye nazmen tercümesidir. Hatiboğlu, mezkûr eseri tercüme ederken ona bazı ilaveler de yapmış ve dolayısıyla *Letâyifnâme* yarı telif hüviyeti kazanmıştır.

XIV. yüzyıl şairlerinden Kuloğlu Livâyî'nin 1543'te tamamlayıp devrin hükümdarı Kanunî Sultan Süleyman'a sunduğu 2968 beyitten müteşekkil Yâsîn, Mülk ve Nebe surelerinin meal ve tefsirlerini ihtiva eden *Manzûm Kur'ân Tefsiri* (Sevgi, 2015a: s. 1-20; Sevgi, 2015b: s. 1-96; Sevgi, 2015c: s. 1-86; Süer, 2019), aynı yüzyılın önemli isimlerinden Seyyid Seyfullah Nizamoğlu'nun 690 beyitten müteşekkil, bazı ayet ve hadislerin meallerini ve tasavvufî izahlarını içeren *Madenü'l-Ma'ârif* (Meral, 2014: s. 359-434), Sinoplu Safâyî'nin 247 beyitten müteşekkil *İhlâs Sûresi Tefsiri* (Çelik, 2022: s. 145-189), XVII. yüzyılda yaşadığı düşünülen Şehsüvaroğlu Ali'nin 1826 beyitten müteşekkil Yâsîn-i şerifin meal ve tefsirini ihtiva eden *Riyâzu'l-Gufrân* adlı eser (Köse, 2005), Halvetî şeyhi Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas'ın bazı ayetlerin meal ve tefsirini ihtiva eden *Bâğ-ı Behişt* (Taş, 2015a) ve XX. yüzyıl şairlerinden Bayburtlu Ağlar Baba'nın 458 beyitten müteşekkil *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsiri* (Çakır, 2018: s. 87-144) kaleme alınmış diğer kısmî manzum meal/tefsirlerdendir.

XIX. yüzyılın önemli isimlerinden İsmail Sadık Kemal Paşa'nın *Tefsir-i Kemâl* adlı eseri ise Cumhuriyet Dönemi öncesi yazılmış, 114 surenin tamamını ihtiva eden tek manzum meal/tefsir olarak bilinmektedir. Şairin 1877'te başlayıp 1879'da tamamlamış olduğu eseri 11294 beyitten müteşekkildir. Kaynaklarda *Tefsir-i Sûre-i İhlâs, Tefsir-i Âyât-ı Kur'ân, Manzûm Tefsir*

[2]Örneğin bk.: (Yurttaş, 2020: s. 420-439) (Yâsîn sûresi tefsiri).

gibi farklı isimlerle de geçen eserde, Hz. Peygamber'in bazı mucizeleri ve İsmail Sadık Kemal Paşa'nın şeyhi Düğümlü Baba'nın bazı kerametleri de yer almaktadır. Kıta nazım şekliyle yazılmış eserde surelerin Arapça isimleri, nâzil oldukları yerler ve ayet sayılarıyla ilgili ifadeler başlık olarak kullanılmıştır (Çetin, 2022).

Cumhuriyet Dönemi'nde yazılmış tam manzum Kur'an-ı Kerim mealleri

Kur'an-ı Kerim'in Türk edebiyatına kaynaklık etmesi bağlamında manzum mealler önemli bir yer tutmaktadır. Zira yapı itibariyle mensur olarak kaleme alınması beklenen meallerin nazmen yazılmış olması dikkat çekici ve takdire şayan bir tercihtir. Nitekim Kur'an'ın 114 suresinin tamamını nazmen ifade edebilmek ciddî bir edebî birikim ve çaba gerektirmektedir. Kur'an-ı Kerim'in Türk edebiyatının farklı dönemlerine kaynaklık ettiği bilinmekle birlikte bu etkinin en belirgin şekilde görüldüğü devre şüphesiz klasik Türk edebiyatı dönemidir. Bununla birlikte söz konusu dönemde tam bir manzum meale rastlanmaması ayrıca dikkat çekeci bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk edebiyatında, İsmail Sadık Kemal Paşa'nın manzum meal/tefsir mahiyetindeki eseri istisna tutulduğunda, diğer tam manzum meallerin tamamının Cumhuriyet Dönemi'nde kaleme alındığı görülmektedir. Söz konusu dönemde, tam manzum meallerin yanı sıra kısmî manzum meal örnekleri[3] de bulunmaktadır. Yapılan tespitler ve mevcut literatür doğrultusunda toplam yedi tam manzum meal belirlenmiştir. Söz konusu mealler, kronolojik sıralamaya göre şu şekildedir:

Bedri Noyan Dedebaba, Kur'ân-ı Kerim (Manzum Meâl): Bektaşî tarikatının Bâbâgân kolunun 36. dedebabası olan Bedri Noyan'ın asıl adı Bedreddin olup şiirlerinde "Âşık Noyan" mahlasını kullanmıştır. 1912-1997 yılları arasında yaşayan Noyan'ın asıl mesleği tıp doktorluğudur (Üzüm, 2007: s. 214). Edebî ve tasavvufî sahada çeşitli eserler kaleme alan şairin en dikkat çeken eseri Cumhuriyet'in 50. yılı münasebetiyle yazmaya başladığı ve yedi yılda tamamladığı *Kur'ân-ı Kerim (Manzum Meâl)* adlı eseridir (Dedebaba, 2007).

Bedri Noyan, önsözde bu eserini; Mustafa Kemal Atatürk'ün isteğinin yerine getirilmesi amacıyla kaleme aldığını ifade etmektedir (Dedebaba, 2007: s. 5). *Manzum Meâl*, 1980 yılında tamamlanmış ancak ilk kez 1997 yılında yayımlanmıştır. Eserde bendleri oluşturan mısra sayıları, ayetlerin uzunluk ve kısalığına göre değişiklik göstermektedir. Bazı istisnalar bulunmakla birlikte eser genel olarak 7'li ve 14'lü hece ölçüsüyle yazılmış, nazım şekli bakımından ise ağırlıklı olarak mesnevi tercih edilmiştir.

Manzum Meâl'de bazı sure başlıklarında sure isimlerinin orijinal hâlleriyle birlikte parantez içerisinde Türkçe karşılıklarına da yer verilmiştir. *Mü'min (İnanan Kişi) Suresi, Zühruf (Altın ve Mücevher) Suresi* ve *Duhan (Duman) Suresi* gibi. Ayrıca surelerde anlatılan olaylara göre alt başlıkların kullanıldığı da görülmektedir. Nitekim Rahman suresinde; *"Çalap'ın Esirgemesi"*, "*Suçlunun Yargılanması*" ve "*Doğruluğa Karşılık"* gibi alt başlıklar yer almaktadır. Besmelenin *"Tanrı'nın Esirgeyen, Bağışlayan Adıyla*" şeklinde çevrildiği eserden örnek bir meal şöyledir:

(1/1-7)

Fâtiha Suresi

(Sure: 1) Mekke'de inmiştir. 7 ayettir.

Tanrı'nın Esirgeyen, Bağışlayan Adıyla

(1) Övgü evrenler ıssı yüce Rabb'imizdedir

(2) O'nun yarlıgaması, acıması bizedir

(3) Hesap günü ıssıdır, (4) O'na bağlı kullarız

(5) Yalnız O'na taparız, O'ndan meded umarız

(6) Nimetini bize sun, dosdoğru yola ilet

(7) Seni kızdırmış biri olmayalım nihayet (Dedebaba, 2007: s. 1)

Mehmet Ziya Örmeci, tefsirlerden anladığım manzum Kur'an açıklaması: 1925 yılında Isparta'da doğan Mehmet Ziya Örmeci, asıl mesleği tıp doktorluğu olan ve Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye nazmen çeviren bir diğer isimdir. Şair, eserini şu ifadelerle tanıtmaktadır: *"Bu denemem, doğrudan Kur'an çevirisi değildir. Zamanımızda bizlere nakledilmiş olan tefsirlerden kaynaklanan Kur'an açıklamasıdır. Onlardan ayrıcalığı; manzum oluşu ve çoğunluğun hem fikir oldukları anlamların daha da açık hâle getirilmesidir. Bu nedenle adı: Tefsirlerden Anladığım Manzum Kur'ân Açıklaması'dır"* (Örmeci, 1983: s. V).

Tefsirlerden Anladığım Manzum Kur'an Açıklaması adlı eserde, sure başlıklarında sure isimlerinin Türkçe anlamları ile birlikte parantez içerisinde orijinal isimlerine de yer verilmiştir. *Kutsal Işık (Nur), Ayırd Eden (Furkan), Şairler (Şuara)* ve *Karınca (Neml)* sureleri gibi. 7'li hece ölçüsüyle kaleme alınan eserde ayet numaraları mısraların başında gösterilmiştir. Genel olarak kâfiyeye yer verilmeyen eserde, klasik anlamda belirli bir nazım birimi de bulunmamakta; bendleri oluşturan mısra sayıları ise

[3]Örneğin bk.: (Kaya, 2018; Gül, 2021).

ayetlerin uzunluk ve kısalığına göre değişiklik göstermektedir. Besmelenin "*Rahman ve Rahim Olan Ulu Allah Adıyle"* şeklinde çevrildiği eserden aşağıda örnek bir meal sunulmaktadır:

Sure No: 110

Ayet Ad: 3

Yardım (Nasr)

Rahman ve Rahim Olan Ulu Allah Adıyle

1-3 Allah'ın zaferi ve

Mekke fethi hakkında

Sana gelip de haber

İnsanların akınla

Allah'ın dinine sen

Girdiklerin görünce

Artık Rabbine şükret

Yücelt onu zikrinle

Ve O'ndan bağış ile

Yardımın niyaz eyle

Çünkü O tövbeleri

Kabul eder hakkıyle (Örmeci, 1983: s. 524).

Rıza Çiloğlu, Tanrı Buyruğu Oku "Kur'ân" Nazım Çeviri: Rıza Çiloğlu'nun 1987'de yayımlanan *Tanrı Buyruğu Oku "Kur'ân" Nazım Çeviri* adlı eseri (Çiloğlu, 1987), manzum mealler arasında teknik açıdan dikkat çeken örneklerden biridir. Eser, mesnevi nazım şekliyle ve 14'lü hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır. Secili bir üslubun hâkim olduğu eserde dikkat çeken bir diğer husus mısraları oluşturan kelimelerden sonra noktalama işaretlerinin kullanılması ve buna bağlı olarak birçok ayetin bölünerek verilmiş olmasıdır.

Sure başlıklarında genellikle surelerin Türkçe karşılıkları tercih edilmiş ayrıca "sure" kelimesi yerine "bölüm" ifadesi kullanılmıştır. Bu bağlamda *Gök Gürültüsü Bölümü, Balarısı Bölümü, Örümcek Bölümü* ve *İncir Bölümü* gibi adlandırmalara yer verilmiştir. Muhtemel karışıklıkları önlemek amacıyla ayet numaralarının mısra sonlarına yazıldığı eserde, şair eserin yazılış gayesini şu şekilde ifade etmektedir: *"Gâyesi sadece Oku'ya bir makâm ve sürekli okunma sağlamak olan bu nazım çeviri, Türkçede bir kitaba böyle bir özellik kazandırmak ancak nazım bir çeviri ile mümkün olabilir"* (Çiloğlu 1987: s. I).

Besmelenin yalnız Fatiha suresinin başında "*Acıyan, Esirgeyen Tanrı adıyla*" şeklinde çevrildiği eserden örnek bir meal şöyledir:

Onur Bölümü

Bil ki onu indirdik onurlu bir gecede 1

O onurlu geceyi bildin mi? Derecede 2

Bin aydan hayırlıdır, o adı yüceltilmiş

Gece. Ruh ve gökçeler o gece her uygun iş 3

İçin sahiplerinin izni ile inerler. Yeğin 4

Esenliktir o gece ve sürer tana değin 5 (Çiloğlu, 1987: s. 717)

Nusret Çam, Şiir Diliyle Kur'ân-ı Kerim Meâli: Türk İslam sanatları tarihçisi Prof. Dr. Nusret Çam (d. 1950), Kur'an-ı Kerim'in mealini nazmen kaleme alan bir diğer isimdir. *Şiir Diliyle Kur'ân-ı Kerim Meâli* adlı eserde (Çam, 2002), her ayet müstakil olarak tercüme edilmiş; zorunlu olmadıkça ayetler birleştirilmemiş ve metne sâdık kalma amacı doğrultusunda parantez kullanımından mümkün mertebe kaçınılmıştır.

Surelerin orijinal adlarının başlık olarak kullanıldığı eserde, bendlerin başında ayet numaralarına yer verilmiştir. Baştan sona serbest veznin hâkim olduğu eserde kâfiye ve klasik anlamda bir nazım birimi bulunmamaktadır. Bendleri oluşturan mısraların sayıları ise ayetlerin uzunluk ve kısalığına göre değişiklik göstermektedir. Besmelenin "*Rahmet merhamet sahibi Allah'ın adıyla*" şeklinde tercüme edildiği eserden örnek bir meal şöyledir:

94. İnşirâh Suresi

Rahmet merhamet sahibi Allah'ın adıyla

1) Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?

2) ve sırtındaki yükünü hafifletmedik mi?

3) Öyle ki büküp çatırdatan senin belini

4) ve senin şanını yükseltmedik mi?

5) Öyleyse her zorlukla beraber bir kolaylık vardır

6) Evet her zorlukla beraber bir kolaylık vardır

7) O hâlde dinlenince kalk biraz yorul

8) ve yalnızca Rabbine yönel, Rabbine doğrul (Çam, 2002: s. 596)

Mevlüt Akça, Kur'ân-ı Kerim Meâlinin Manzum İfadesi: Asıl mesleği tıp doktorluğu olan ve Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye nazmen tercüme eden isimlerden bir diğeri Mevlüt Akça'dır (Akça, 2005). Şair eserini yazma gâyesini şu şekilde anlatmaktadır: "*On dört asırdan bu yana Tevrat'ı, Zebur'u, İncil'i gerçek şekilleriyle kabul edip ortaya koyan; insanlara Allah'ın varlığını, yaratıcılığını, yöneticiliğini; insanlar arasında güven sağlanmasını, kötülük yapılmamasını uyarılarıyla vurgulayan doğruluğun, dürüstlüğün, başarılı olmanın yollarını, bütün ilim dallarında neler yapılması gerektiğini gösteren; bütün insanlar için doğal bir anayasa olan kitabımız Kur'an-ı Kerim mealinin sevilerek okunması, ezberlenmesi, Allah'a yönelirken kolay zikredilmesi için dilimizin en güzel ifade biçimi olan manzum şekilde dile getirmeye çalıştım*" (Akça, 2005: s. V).

11'li hece ölçüsü ve dörtlük nazım birimiyle kaleme alınan eserde cüzler "Bölüm" başlığıyla düzenlenmiştir. Sure başlıklarında ise genellikle surelerin Türkçe manaları tercih edilmiş, orijinal isimleri ise parantez içerisinde verilmiştir. *Gece (Leyl), Sabah (Duha), Açılmak (Şerh), İncir (Tin)* sureleri gibi.

Eserde ayetlerin uzunluk ve kısalığına bağlı olarak dörtlük sayıları değişmekte; bazı durumlarda bir dörtlük bir ayeti, bazı durumlarda ise birden fazla ayeti karşılamaktadır. Bununla birlikte bazı ayetlerin birden fazla dörtlükle nazmedildiği de görülmektedir. Muhtemelen karışıklıkları önlemek amacıyla şair, ayet numaralarını, dörtlüklerin sonunda parantez içerisinde vermiştir. Besmelenin "*Affedip koruyan Allah adıyla / Sözüne başlarım inananlara"* şeklinde nazmedildiği eserden örnek bir meal şöyledir:

99. Deprem (Zilzal)

Affedip Koruyan Allah Adıyla

Sözüne Başlarım İnananlara

O gün yer sarsılıp bütün yükünü

İçinden atınca insan şaşırır

Hakk'ın size bildirdiği şekilde

Herkesin yaptığı yere yayılır (1-5)

O gün tüm insanlar yaptıklarını

Görmek için bölük bölük dizilir

İyiler cennetin nimetlerini

Kötüler de ateş azabı alır (6-8) (Akça, 2005: s. 377-378)

Adil Ali Atalay (Vaktidolu), Kur'ân-ı Kerim Manzum Meali ve Tefsir Özeti: 1934 yılında Erzincan'da doğan Adil Ali Atalay, Alevî-Bektaşî inancını konu edinen eserler kaleme almış bir isimdir. Şiirlerinde "Vaktidolu" mahlasını kullanan şairin en dikkat çeken eseri; *Kur'ân-ı Kerim Manzum Meali ve Tefsir Özeti*'dir (Atalay, 2007). Bu eser, manzum mealler arasında özgün bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Mesnevi nazım şekli ve 14'lü hece ölçüsüyle kaleme alınan eserin en önemli özelliği; kendisinden önce yazılmış manzum meallerin aksine surelerin inzal sırasına göre tertip edilmiş olmasıdır. Buna göre eser Alak suresi ile başlamakta, Nasr suresi ile sona ermektedir. Sure başlıklarında, sure isimlerinin orijinal hâlleri ile birlikte parantez içerisinde verilen Türkçe karşılıkları birlikte kullanılmıştır. *Fatiha (Açılış) Suresi, Fecr (Doğan Aydınlık) Suresi, Furkan (Hak ile Batılı Ayıran) Suresi* gibi.

Eserde ayet numaraları, beyitlerin başında verilmiştir. Besmelenin "*Esirgeyensin Tanrı'm bağışlayansın Tanrı'm / Senin adınla açar senle ağzım kapatırım / Sen âlemler Rabbisin asla yoktur şüphemiz / Yaratılmış ayrılmaz inanırız hepimiz"* şeklinde nazmedildiği eserden örnek bir meal şöyledir:

Fil Suresi

(19/105. Sure) 5 Ayettir.

Esirgeyensin Tanrı'm bağışlayansın Tanrı'm

Senin adınla açar senle ağzım kapatırım

Sen âlemler Rabbisin asla yoktur şüphemiz

Yaratılmış ayrılmaz inanırız hepimiz

1. *Görmedin mi ne yaptı Rabb'in fil yârânını (D)*[4]
2. *Boşa çıkardı hemen buldu tuzaklarını (B)*
3. *Gönderdi üstlerine çok sürüler ile kuş*
4. *Atıyorlardı onlar kurumuş damgalı taş*
5. *Nihayet Hakk'ın sırrı onları etti helak*
6. *Varlıkları yok oldu kaldı hep kuru toprak* (Atalay, 2007: s. 37)

Tahsin Varol, Nazm-ı Celil'in Manzum Meâli - Kur'ân-ı Kerim'in Şiirsel Çevirisi: Tahsin Varol (d. 1958)'a ait *Nazm-ı Celil'in Manzum Meâli* adlı eser (Varol, 2021), günümüzde kaleme alınmış tam manzum meallerin son örneklerinden biridir. Serbest vezinle yazılan eserde ayet numaraları, bendlerin başında ilgili surenin numarasıyla birlikte verilmiştir.

Başlık olarak surelerin Türkçe isimleri ile orijinal adları birlikte kullanılmış ve bazı surelerin Türkçe isimlerinin eş anlamlı ifadeleri de parantez içerisinde verilmiştir. *İsrâ Gece Yürüyüşü, Kehf Mağara Arkadaşları, Enbiyâ Peygamberler, Murselât Elçiler (Gönderilenler)* sureleri gibi. Genel itibariyle kâfiyenin olmadığı eserde klasik anlamda bir nazım birimi de bulunmamakta, bendleri oluşturan mısraların sayıları ise ayetlerin uzunluk ve kısalığına göre değişiklik göstermektedir. Besmelenin *"Rahmetiyle Donatan Merhametiyle Kuşatan Allah'ın Adıyla/Adına"* şeklinde tercüme edildiği eserden örnek bir meal şöyledir:

Sure: 95 Tîn

İncir (ve Zeytin)

95.1. Andolsun incire

Ve zeytine

95.2. (Ve bu ikisinin yetiştiği)

Sina Tepesine

95.3. Ve bu güvenli beldeye

95.4. Yarattık biz insanı

En güzel biçimde

95.5. Düşürdük onu sonra

Aşağıların en aşağısına

95.6. Ancak müstesna

İnanıp da

Erdemli işler yapanlar

Kesintisi olmayan

Bir ödül var onlara

95.7. Yalanlatacak olan nedir sana

[4]Eserin tamamında kullanılan (B) "Bağlama" (D) "Duraklama" anlamına gelmektedir. Bu bilgiye dair Adil Ali Atalay, önsözde şöyle açıklama yapmaktadır: "*Kur'an'ımızda Hz. Ali'nin tavsiyede bulunup duraklama, bağlama yerlerine (D), (B) işareti koyduğu aynen alınmıştır. Çünkü (D)'nin geldiği yerde durularak düşünülecektir ve (B)'nin geldiği yerde ise ayetler birbirine bağlanacaktır ki gerçek manası anlaşılabilsin*" (Atalay, 2007).

Dini ve hesabı bundan sonra

95.8. Değil midir Allah zira

Karar verenlerin en iyisi

Bilgelerin en bilgesi (Varol, 2021: s. 624)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Türk İslâm Edebiyatı sahasında kaleme alınan tam manzum Kur'an-ı Kerim mealleri hem edebî hem de dinî metin aktarımı açısından özgün bir alanı temsil etmektedir. Bu çalışmaya konu edilen Cumhuriyet Dönemi'ne ait örnekler, manzum meal geleneğinin çeşitli ve dikkat çekici bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ancak bu eserlerin edebiyat ve ilgili ilim çevrelerinde yeterince ilgi görmemiş olması, literatürde hak ettiği düzeyde yer bulamamasına neden olmuştur.

İncelenen eserler doğrultusunda manzum meallerin kaleme alınmasında şairlerin ortak bir amaç etrafında birleştiği görülmektedir ki bu amaç, Kur'an-ı Kerim'in anlamını şiirin estetik imkânlarından yararlanarak daha etkileyici, akılda kalıcı ve okunabilir bir biçimde sunmaktır. Eserleri incelenen şairlerin usul ve yöntemlerine bakıldığında ise her bir şairin manzum meal yazımına farklı bir yaklaşım getirdiği görülmektedir. Bu şairlerden Bedri Noyan, klasik şiir geleneğine daha yakın bir duruş sergilerken; Mehmet Ziya Örmeci'nin, tefsir kaynaklı açıklayıcı yönüyle öne çıkmakta ve eserin klasik meal anlayışından kısmen ayrıldığı görülmektedir. Rıza Çiloğlu ise secili üslubu ve noktalama işaretlerine dayalı teknik tercihi ve ayetleri bölerek verme yöntemiyle biçimsel açıdan farklılaşan bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Buna karşılık Nusret Çam ve Tahsin Varol'un serbest vezni tercih etmeleri, manzum meal geleneğinin modern şiir anlayışıyla da buluştuğunu göstermektedir. Mevlüt Akça'nın dörtlük nazım birimine dayalı ve didaktik yönü ağır basan üslubu ise manzum meallerin halk şiiri geleneğiyle kurduğu bağı ortaya koymaktadır. Adil Ali Atalay'ın eserinde surelerin inzal sırasına göre tertip edilmesi ise bu alanda dikkat çekici bir yenilik olarak öne çıkmaktadır.

Tam manzum mealler, teknik açıdan değerlendirildiğinde sure başlıklarının Türkçeleştirilmesi, ayet numaralarının farklı biçimlerde verilmesi ve nazım birimi tercihlerindeki çeşitlilik bu eserlerin her birini kendi içinde özgün kılmaktadır. Bu özgünlük akademik açıdan bazı usulî ve tefsirî tartışmalara zemin hazırlamakla birlikte dikkatlerden kaçan yönüyle bu söz konusu eserler, Türk İslâm Edebiyatının estetik ve fikrî birikimini yansıtan önemli metinler arasında yer almaktadır. Bu eserler, Kur'an'ın anlam dünyasını şiir diliyle ifade etme çabasının somut örnekleri olarak hem dinî hem de edebî açıdan değerlendirilmeyi hak etmektedir. Bu türde kaleme alınmış eserlerin sayısı sınırlı olsa da bunların**,** daha kapsamlı ve disiplinlerarası yaklaşımlarla ele alınması hem Kur'an meali literatürüne hem de Türk edebiyatı çalışmalarına önemli katkılar sağlayacaktır.

Sonuç

Son ilahî kitap olan Kur'an-ı Kerim'in evrensel yapısı onun diğer lisanlara tercümesini zarurî kılmıştır. Bu zaruret, ilgili milletlerin İslâmiyet'i kabul etmeleriyle birlikte ortaya çıkmış ve söz konusu milletler tabiî olarak kabul ettikleri dinin kutsal kitabını öğrenme gayretinde olmuşlardır. Bu gayrette olan en kadim milletlerden biri Türklerdir. Tarih boyunca Maniheizm, Budizm, Gök Tanrı gibi birçok farklı dini kabul etmiş olan Türkler X. yüzyıl itibariyle İslâmiyet'i kabul etmişlerdir. Türkler, önceki inandıkları dinlerin kutsal metinlerini kendi dillerine çevirdikleri gibi İslâmiyet'i kabul etmeleriyle birlikte Kur'an-ı Kerim'i tercüme faaliyetlerine de başlamışlardır. Karahanlılar Dönemi itibariyle başlayan bu faaliyetler, sonraki devletlerin dönemlerinde de kesintiye uğramadan günümüze kadar devam etmiştir. Bu uzun zaman diliminde çok sayıda tercüme, meal/tefsir kaleme alınarak insanların Kur'an-ı Kerim'i daha iyi anlamaları sağlanmaya çalışılmıştır. Genel itibariyle mensur yapıda olması beklenen Kur'an tercümelerinin manzum örnekleri de bulunmaktadır. Bu örneklerin Osmanlılar Dönemi'nde kısmî; Cumhuriyet Dönemi'nde ise hem kısmî hem de tam manzum meal şeklinde kaleme alındıkları bilinmektedir. Şairlerin Kur'an-ı Kerim'i nazmen tercüme etmelerinde temel gâyeleri; Kur'an-ı Kerim mealinin sevilerek okunması, ezberlenmesi ve öğrenilenlerin kalıcı olmasıdır. Bu amaçla kaleme alınan manzum mealler, Türk edebiyatının zenginliğini ve Kur'an-ı Kerim'in Türk edebiyatına birinci dereceden kaynaklık edişini göstermesi açısından son derece önem arz etmektedir.

Öneriler

Cumhuriyet Dönemi'ne ait tam manzum Kur'an meallerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi sonucunda aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. Manzum Kur'an mealleri üzerine müstakil akademik çalışmaların yapılması, bu türde kaleme alınmış eserlerin görünür hâle gelmesine katkı sağlayacaktır.
2. Mevcut manzum meallerin gözden geçirilerek yeni baskılarının yapılması, araştırmacıların bu konu üzerine dikkatlerini çekecek ve bu eserlere erişimi kolaylaştıracaktır.
3. Bu eserlerin edebî ve tefsirî açıdan disiplinlerarası yaklaşımlarla incelenmesi önem arz etmektedir.
4. Günümüzde de manzum meal yazımına yönelik teşvik edici çalışmalar yapılması, bu geleneğin devamlılığı açısından önem arz etmektedir.
5. Manzum meallerin eleştirilen yönleri, bu eleştirilerin hangi sebeplere dayandığı delillerle ortaya konularak açıklanabilir.
6. Manzum meal yazmış bazı şairlerin tıp doktoru olmaları, dikkat çekici bir husus olarak araştırılabilir.

Sınırlılıklar ve güçlü yönler

Bu çalışmanın inceleme kapsamı, Cumhuriyet Dönemi'nde kaleme alınmış tam manzum Kur'an-ı Kerim mealleri ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla varlıkları bilinen kısmî mealler araştırma kapsamına dâhil edilmemiştir. Ayrıca bazı eserlerin tek baskı olmaları ve bu baskılara erişimde yaşanan güçlükler sınırlayıcı bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Bunların yanında, bu konuda herhangi bir akademik çalışmanın bulunmaması ve şairlerin eserlerini genellikle kendi imkânları dâhilinde yayımlamış olmaları nedeniyle varlığından haberdar olunamayan eserlerin bulunma ihtimali göz ardı edilememektedir. Bu durum, konuya dair bilginin sürekli güncellenebilir nitelikte olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte bu çalışma, Türk İslam Edebiyatı sahasında nispeten ihmal edilmiş bir konuyu ele alması bakımından hem ilgili alana hem de dolaylı olarak ilişkili diğer disiplinlere önemli bir katkı sunmaktadır. Cumhuriyet Dönemi'ne ait tam manzum meallerin bir araya getirilerek sistematik biçimde incelenmesi, bu alandaki literatür boşluğunu görünür kılmakta ve konuya yönelik bütüncül bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Etik beyan

Bu makale, etik kurul izni gerektirmemektedir.

Üretken YZ Kullanım Beyanı

ChatGPT (sürüm 5.2) dahil olmak üzere yapay zekâ tabanlı araçlar, bu çalışmada yalnızca dil düzenleme amaçları için, örneğin makalenin gramerini, netliğini ve okunabilirliğini iyileştirmek için kullanılmıştır. Veri analizi, sonuçların yorumlanması veya bilimsel içerik üretimi için hiçbir yapay zekâ aracı kullanılmamıştır.

CRediT yazarlık katkı beyanı

Süer F. R.: Kavramsallaştırma, Metodoloji, Doğrulama, Resmi analiz, Araştırma, Kaynaklar, Veri kürasyonu, Yazım - Orijinal Taslak, Yazım - İnceleme ve Düzenleme, Görselleştirme, Denetim, Fon sağlama.

Veri kullanılabilirliği

Bu çalışmanın bulgularını destekleyen verilere makul bir talep üzerine ilgili yazardan ulaşılabilir.

Çıkar çatışması beyanı

Yazarlar, bu makalede bildirilen çalışmayı etkileyebilecek bilinen hiçbir çıkar çatışması veya kişisel ilişki bulunmadığını beyan ederler.

Teşekkür

N/A

KAYNAKLAR

Akça, M. (2005). *Kur'ân-ı Kerim mealinin manzum ifadesi*. Taner Ofset Matbaacılık.

Atalay, A. A. (2007). *Kur'ân-ı Kerim manzum meali ve tefsir özeti*. Can Yayınları.

Aydar, H. (1996). *Kur'ân-ı Kerim'in tercümesi meselesi*. Kur'an Okulu Yayıncılık.

Aydar, H. (1999). Türklerde Kur'ân çalışmaları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1*, 159–235. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/10076

Aydar, H. (2004). Uygurlarda Kur'an çalışmaları. *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, *28*, 137-171. https://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/3308-published.pdf

Banarlı, N. S. (1998). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Birışık, A. (2002). Kur'ân. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 26, ss. 383–388). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Çakır, N. (2018). Bayburtlu Ağlar Baba'nın İnnâ Enzelnâ suresi tefsiri isimli eseri. *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4*, 87–144. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/500639

Çam, N. (2002). *Şiir diliyle Kur'ân-ı Kerim meâli*. Firuze Yayınları.

Çelik, R. (2022). Sinoplu Safâyî'nin manzum İhlâs suresi tefsiri. *Umde Dini Tetkikler Dergisi, 5*, 145–189. [Crossref]

Çetin, R. (2022). *İsmâil Sâdık Kemâl Paşa'nın Tefsîr-i Kemâl'i: İnceleme-metin-dizin* (C. I–II). İlahiyat Yayınları.

Çiloğlu, R. (1987). *Tanrı buyruğu oku "Kur'ân" nazım çeviri*. Oku Yayınevi.

Dedebaba, B. N. (2007). *Kur'ân-ı Kerim: Manzum meâl*. Ardıç Yayınları.

Durmuş, Z. (2021). *Kur'ân'ın Türkçe tercümeleri*. Çıra Akademi Yayınları.

Gül, A. H. (2021). *Şiirlerle kısa sureler ve seçilmiş ayetler*. Erguvan Yayınevi.

Gümüş, S. (2012). Kur'ân ve tefsirin Türkçeye çevirisinin tarihî süreci. *Başlangıçtan günümüze Türklerin Kur'ân tefsirine hizmetleri* içinde (ss. 25–40). Ensar Neşriyat.

Günay, İ. (2016). *Başlangıcından bugüne Kur'ân'ın Türkçe tefsir ve tercümesi*. Ensar Neşriyat.

Güngör, Z. (2007). Türk-İslâm edebiyatının kaynağı olarak Kur'ân-ı Kerim. *İslâmî İlimler Dergisi I. Kur'ân Sempozyumu Bildirileri Kitabı* içinde (ss. 178–188). İslamî İlimler Dergisi Yayınları.

Kara, M. (1993). Doğu ve Batı Türkçesinde Kur'ân tercüme ve tefsirleri. *Diyanet İlmî Dergi, 29*, 25–36. https://isamveri.org/pdfdrg/D00033/1993_c29/1993_c29_3/1993_c29_3_KARAM.pdf

Kaya, M. (2018). *Kur'ân'dan esintiler*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Keskioğlu, O. (2014). *Nüzûlünden günümüze Kur'ân-ı Kerim bilgileri*. Diyanet Vakfı Yayınları.

Kök, A. (2004). *Karahanlı Türkçesi satır-arası Kur'ân tercümesi (TİEM 73 1v-235v/2): Giriş-inceleme-metin-dizin* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köse, B. (2005). *Şeyhî Ali Şehsüvaroğlu (Şeyhî Efendi) ve Riyâzu'l-Gufrân (Tefsir-i Yâsîn-i Şerif) adlı manzum eserinin tenkitli metni* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Levend, A. S. (2008). *Türk edebiyatı tarihi*. TTK Basımevi.

Meral, A. (2014). *Seyyid Seyfullah külliyatı I: Manzum eserler*. Revak Kitabevi.

Örmeci, M. Z. (1983). *Tefsirlerden anladığım manzum Kur'ân açıklaması*. Sena Matbaası.

Sevgi, A. (2015a). Livâyî'nin manzûm Amme/Nebe suresi tefsîri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 29*, 1–20. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/151617

Sevgi, A. (2015b). Livâyî'nin manzûm Tebâreke/Mülk suresi tefsîri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 31*, 1–96. [Crossref]

Sevgi, A. (2015c). Livâyî'nin manzûm Yasin tefsiri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 33*, 1–86. [Crossref]

Sevinçli, V. (2007). *Hatiboğlu-Letâyifnâme: İnceleme-metin-sözlük-tıpkıbasım*. Töre Yayın Grubu.

Süer, F. R. (2019). *Livâyî'nin manzum Yâsîn suresi tefsiri*. Asitan Kitap.

Taş, B. (2015a). *Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas - Bağ-ı Behişt: İnceleme-tenkitli metin* (C. I–II). Gece Kitaplığı.

Taş, B. (2015b). Klasik Türk edebiyatında manzum tefsir. *The Journal of Academic Social Science Studies, 37*, 101–121. [Crossref]

Uzun, M. (2001). Kur'ân ve Türk edebiyatı. B. Çetiner (Ed.), *Kur'ân ve tefsir araştırmaları II* içinde (ss. 21–28). Ensar Neşriyat.

Uzun, M. (2002). Kur'ân/edebiyat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 26, ss. 414–415). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Üzüm, İ. (2007). Noyan, Bedri. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 33, ss. 214–215). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Varol, T. (2021). *Nazm-ı Celil'in manzum meâli: Kur'ân-ı Kerim'in şiirsel çevirisi*. Cinius Yayınları.

Yekbaş, H. (2010). Divan şiirinde Kur'ân. *İSTEM, 16*, 199–232. https://dergipark.org.tr/tr/pub/istem/article/279505

Yıldırım, İ. K. (2019). Anadolu sahasına ait Türkçe ilk Kur'ân tercümeleri üzerine bir bibliyografya denemesi. *Journal of Turkish Language and Literature, 5*, 875–892. [Crossref]

Yılmaz, H. (2012). Muslihuddîn Fakîh ve Orhan Gazi'nin oğlu Gazi Süleyman Paşa adına yazdığı Tebâreke tefsiri. *Hakikat Aylık İslam Dergisi, 19*, 45–46. https://www.hakikat.com/hakikat-dergisi/220/muslihuddin-fakih-ve-orhan-gazinin-oglu-gazi-suleyman-pasa-adina-yazdigi-tebareke-tefsiri

Yurttaş, M. N. (2020). *Hüseyin b. Ahmed-i Sirozî'nin Câmi'u'n-nesâyih'i: İnceleme-metin-dizin* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY 4.0) ile lisanslanmıştır.